

BENG U BÂDE VE MUHTEVASI

Yrd. Doç. Dr. Mehmet VANLIOĞLU*

Beng u Bâde, Fuzûlî'nin 438 beyitlik küçük bir Türkçe mesnevisidir. Eserde, afyon ile şarap arasındaki mücadele anlatılır. Mesnevi, aruz bahirlerinden “hafif bahri”nin “Fâilâtün mefâilün fâilün” kalıbıyla yazılmış ve Şah İsmail'e sunulmuştur.

Eserde, kısa birer tevhîd, münâcât, na't ve Hz. Ali'yi medihten sonra, Şah İsmail için söylenmiş bir medhiye yer alır. Daha sonra hikaye kısmı gelmektedir. Hikaye özetle şöyledir: Güzel ve yakışıklı bir genç olarak nitelenen Bâde, bir bezm âleminde Arak, Boza ve Nebiz adlı arkadaşlarıyla eğlenmektedir. Bâde, bezmin havasına kendisini iyice kaptırınca kendisinden övgüyle söz etmeye başlar. Bu arada Sâkî, kendini öven ve herkesten üstün olduğunu savunan Beng adında birinin varlığından söz eder. Rakip tanımayan Bâde bu duruma kızar ve Boza adlı arkadaşını Beng'e elçi olarak gönderir. Elçinin geldiği sırada Beng; Berş, Müferrih Macun ve Afyon adlı arkadaşlarıyla eğlenmektedir. Bâde'nin, elçisi Boza, Beng'in meclisinin ihtişamına kapılarak Bâde'ye ihanet eder ve Beng'in saflarına katılır. Bâde, bu hadiseyi kendisine elçi olarak gelen Müferrih Macun'dan öğrenir. Hadiseye sinirlenen Bâde, Beng'le savaşmaya karar verir. İki tarafın askerleri karşılaşır. Sonunda Bâde, Beng'e yani şarap afyona galip gelir. Afyonun arkadaşlarını serbest bırakır, yalnız kendisini hapsettirir. Afyon bir fırsatını bulup hapisten kaçır. O zamandan beri Beng (afyon) Bâde' (şarap) nin korkusundan dolayı hep gizlice dolaşır.

Beng ü Bâde mesnevisi, alegorik ve sembolik bir eserdir. Hikayede geçen bâde, arak, boza, afyon ve kebab gibi canlı olmayan nesnelere “teşhis” ve “intak” sanatları yoluyla kişilik verilerek konuşturulmuştur. Yani Fuzûlî, doğrudan söyleyemediği fikirlerini, açıkça veremediği mesajlarını bu

* K.Ü. Fen-Ed. Fak. Öğr. Üyesi.

şekilde anlatma imkanına sahip olmuştur. Her halde konuşma durumunda olan kişilerin çektikleri en büyük zorluklardan birisi de konuşması gerektiği halde konuşma imkanı bulamamaları ve kendilerini ifade etme özgürlüğüne sahip olmamalarıdır. Bana öyle geliyor ki Fuzûlî'yi acı ve ızdırıp şairi yapan, dünya görüşünün karamsar olmasına sebep olan, dünyasını acılarla dolduran ve kendisine münzevi hayatı sevdiren etkilerden birisi de budur.

Bugüne kadar eser hakkında bir çok şey söylenmiştir. Bazıları sadece okuyucuyu eğlendirmek maksadıyla yazıldığını, bazıları şarabın ve esrarın zevk ve safasını anlatmak amacıyla söylendiğini, bir kısmı ise bunun tasavvufi bir amaçla ele alındığını ileri sürmüşlerdir. Tahir Olgun da tarihi bir takım gerçeklerden hareketle Bâde ile genç ve atılgan bir kişiliğe sahip olan Şah İsmail, Beng ile de ağır başlı ve olgun bir kişiliğe sahip olan Sultan Bayezit'in anlatıldığını ileri sürmüştür.

Fuzûlî, şark kültürünü nefsinde toplamış; Arapça, Farsça ve Türkçe'ye tamamen hakim olmuş bir şairdir. O, yaşadığı ve içerisinde bulunduğu coğrafyanın duygu, düşünce, iman, kültür, dil, tarih ve sanat değerlerini kendi şiir ve nesirlerinde toplayarakengin bir sanat kudretine haiz bir şahsiyettir. Bağdat ve Kerbelâ toprağının tarihini, kaderini şiirlerinde terennüm ettiren bir şâirdir.

Fuzûlî "Söz aklın terazisidir" ifadesinde doğruluğunu bulan, "dil ise kalbin tercümanıdır" kavramıyla hareket edecek derecede kendi iç dünyasını, dışı olduğu gibi aksettiren bir tefekkür insanıdır.

Ayrıca Bağdat, Kûfe ve Kerbelâ, o dönemlerde bir kültür ve medeniyet muhitidir. Nizamiye medreseleri buradadır. Bu topraklarda İmam-ı Azam, Cüneyd-ı Bağdâdî gibi bir çok büyük velîlerin Bağdat ve çevresi üzerinde manevî nüfuzları ve izleri, silinmez damgaları vardır.

Âlim bir aileden gelen Fuzûlî, "ilimsiz şiirin temelsiz duvara benzediği"ni ya da "ruhsuz bir ceset olduğu"nu söyler. Tüm bunların yanında şâir, eserinin münâcât kısmında:

Bezm-i aşk içre sun bana bir câm
Kılam âsâr-ı mârifet izhâr
Ne şerâbî ki akli zâil ide
Ola mutlak fesâd-ı din sebebi

Lîk câmî ki naksem ide temâm
Ola Miftâh-ı mahzen-i esrâr
Gönlümü taatında gâfil ide
Bula andan zevâl-ı şer'i Nebi

Beyitleriyle kendi noksanını tamamlayacak, sırlar mahzenine anahtar olacak Allah'a itaata engel olmayacak ve kendisini kötülüğe sürüklemeyecek bir şarab istemekle, mefküresindeki şarabın târifini yapmıştır.

Bu tarif ve yukarıda vermeye çalıştığımız bilgilere göre, Beng ü Bâde adlı mesnevinin muhtevası, söylendiği ve yazıldığı gibi okuyucuyu eğlendirmek veya şarap ve afyonun zevk ve neşesini anlatmak amacıyla ele alınmış değil, belki okuyucuyu bu konuda bilgilendirmek veya bazılarının dediği gibi tasavvufî bir gaye ile yazılmış olmalı. Zâten Fuzûlî'ye de yakışan bu olsa gerek.

Hatta,

Yârab efsurde em ben-i nâ ehil
Koyma efsurde vü perişan hâl

Haddan otdi humar dîde-i cehil
Aşk odundan bana hararet Sal

beyitlerinden hareketle Bâde kelimesi ile insanın ruh ve iç âlemi ve Beng kelimesi ile de bedeni, dış âlemi veya dünya kastedilerek bu iki âlem arasındaki çatışma dile getirilmiş olmalı.

Fuzûlî eserinin son kısmında

Tövbe ey kirdigâr-i özr pezîr
Nutm verdin ki vasf-ı zâtın idem
Ne ki evsaf-ı mey kılup âmdâ
Allah Allah bu mahz-ı isyandır
Çün Fuzûlî durur benim lakabım
Var ümidim ki özrüm ola kabul

Sözlerinden kim itmişem takrir
Şerh-i keyfiyyet-i sıfatın idem
Beng vasfında olayım gûyâ
Gayet küfr u ayn-ı küfrandır
Aceb olmaz ger olmasa edebim
Olmaya böyle cürümler mesul

diyerek dilin ve konuşma yeteneğinin insana, Allah'ı ve sıfatlarını zikretmek, emir ve yasaklarını anlatmak maksadıyla verildiğini söylüyor. Ayrıca bilinçli olarak, maksatlı bir şekilde afyonu ve şarabı anlatıp özendirmenin isyan ve hatta küfrün ta kendisi olduğunu bildiriyor. Aksini düşünmek zaten eserin muhtevasıyla ters düşer.

Aşk imiş her ne var âlemde
İlim bir kıl ü kâl imiş ancak